

ГОТОВНОСТ НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ В БЪЛГАРИЯ ЗА РАБОТА С УЧЕНИЦИ ОТ РОМСКИ МАЛЦИНСТВЕНИ ГРУПИ

Анна Митева

Анотация. Докладът представя проучване сред ученици от ромския етнос, учители, работещи в училища със 100% ученици от ромския етнос и библиотекари от читалищни и регионални библиотеки в населени места с преобладаващо ромско население. Целта на изследването е да покаже взаимовръзката между обществените библиотеки (читалищни и регионални) с местните ромски жители, обхванати в образователната сфера. Чрез анкетни карти и интервюта е установена активността на ромите като читатели и потребители на основни и допълнителни библиотечни услуги. Показана е степента на готовност на обществените библиотеки в страната да провеждат заложените национални интеграционни политики. Представени са причините, поради които голяма част от проучените библиотеки не работят с ученици от обособени училища в ромските квартали. Установено е мястото на библиотеката в ежедневието на учениците от ромски произход. Показана е и гледната точка на учителите, работещи с тези ученици, относно ролята на библиотеката като образователен и социализиращ фактор в живота на ромските деца.

Ключови думи: ромски етнос, ученици, училища, библиотеки, читатели, интеграционни политики, анкети.

READMISSION OF PUBLIC LIBRARIES IN BULGARIA FOR WORK WITH PUPILS FROM ROMA MINORITY GROUPS

Anna Miteva

Abstract. The report presents a survey among Roma students, teachers working in schools with 100% Roma students and librarians from chitalishte and regional libraries in settlements with predominantly Roma population. The aim of the research is to show the interconnection between public libraries (chitalishte and regional) with local Roma people covered in the educational sphere. Through questionnaires and interviews, the activity of Roma as readers and users of basic and additional library services was established. It demonstrates the readiness of public libraries in the country to implement the national integration policies. The reasons why many of the studied libraries do not work with students from separate schools in the Roma neighborhoods are presented. The place of the library has been established in the daily life of the Roma students. It also shows the perspective of teachers working with these students on the role of the library as an educational and socializing factor in the life of Roma children.

Keywords: roma ethnos, students, schools, libraries, readers, integration policies, polls.

Проблемът с интегрирането на ромското малцинство в България нараства пропорционално с растежа на тази популация. По-голямата част от членовете на ромското малцинство принадлежат към икономически активната възрастова група. Значителен и все по-голям дял от ромското население е в училищна възраст. Различните опити през годините за интегриране на ромското малцинство показаха, че в основата на оптимална социална интеграция стои образованието. То е признато от ЕС като единственото средство за предпазване от маргинализация и зависимост на ромите от различни форми на подпомагане на доходите. Качественото образование е пътят към пазара на труда, затова е необходимо да се ускори образователната интеграция на този етнос.

В План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012–2020) са заложили дейности и задачи, които включват потенциала на обществените библиотеки и читалищата.¹

Бе проведено проучване по факултетски проект в подкрепа на докторанти „Изследване готовността на обществените библиотеки в България за работа с ромски малцинствени групи, с научен ръководител доц. Милена Миланова.

Поставената цел в проекта бе да се установи готовността на обществените библиотеки в България за работа с ромски малцинствени групи. За постигането ѝ бяха предвидени следните задачи:

1. Да се установи състоянието на интеграционните процеси чрез дейностите на обществените библиотеки: Десегрегация на ромските училища; Качествено образование в мултикултурна среда; Запазване на ромската културна идентичност; Отразяването на положителен образ на ромското население в медиите.

2. Да се изследва до каква степен библиотеките прилагат заложените дейности и задачи в националните интеграционни политики: Засилване ролята на читалищата, музеите и библиотеките като двигатели за развитие на местните общности; Създаване на условия за неформално и самостоятелно учене чрез библиотеките; Популяризиране на ромската култура чрез читалищата.

3. Да се определи какво е мястото на институцията библиотека в ежедневието на учениците от ромския етнос.

Дейностите, заложили в проекта, включваха: установяване актуална информация за състоянието на ромското малцинство в България; разработване на карта на местата с концентрирано ромско население; разработване на инструментариума за проучването – определяне на фокус-групите, анкетна карта, стандартизирано интервю.

За установяване актуална информация за концентрирано ромско население по райони в България бе потърсен д-р Йосиф Нунев, експерт по проблеми

¹ План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). – В: Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси [онлайн]. Единство в многообразието. ©2006. [Прегледан 12.06.2015, 17:40]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>

на етническите малцинства към МОН. Насоките, дадени от него, отведоха до справка от РИО, 2001 г.² Съотношението между общия брой ученици и броя на ромските деца от тях по области бе достатъчна информация за целите на проекта. Въз основа на тези данни бяха определени и фокус-групите: ученици от ромския етнос, учещи в сегрегирани училища, учители, работещи в същите училища, библиотекари от читалищни и регионални библиотеки.

Мащабът на изследването бе сведен до две съседни области: Пазарджик с 6930 ромски ученици от общ брой 36 736 ученици, и Пловдив с 10 315 ромски ученици от общ брой 77 129 ученици.³ Изборът на област Пазарджик бе продиктуван от местонахождението на селището в нея, дало началото на това проучване – гр. Ракитово. Съседната област Пловдив бе избрана като база за сравнение на получените резултати

Останалите области в България с голям процент ромско население останаха извън обсега на това проучване. Поради спецификата на отделните ромски групи в страната: различни езикови, исторически, професионални, религиозни, социални и др. характеристики, изследването им предполага наличието на допълнителни ресурси, като време и средства, извън предвидените в проекта.

За изработването на анкетните карти бяха използвани въпроси от „Маркетингово проучване и оценка на взаимодействието между музеите–училището и младите потребители”⁴, и от „Базово проучване за оценка на въздействието” на ЕСТАТ по програма „Глобални библиотеки – България”.

За реализиране на една от задачите на проекта – определяне на мястото на институцията библиотека в ежедневието на учениците от ромския етнос, бе оказано съдействие от РУО – Пазарджик. Бяха анкетирани ученици от 6-ите и 7-ите класове на сегрегирани ромски училища в гр. Пазарджик, гр. Пещера и гр. Велинград. Възрастта на учениците бе съобразена съгласно чл.11а(3) от Закона за закрила на детето.⁵

Анкетно допитване до ромски ученици от Пловдивски сегрегирани училища не бе проведено, поради отказ за съдействие от РУО – Пловдив. Запитването към инспектората бе направено в писмена форма, отрицателният отговор бе получен устно по телефона. В град Пловдив живее голяма диаспора от ромско население. Отказът на Регионалния инспекторат да бъдат анкетирани ромските ученици поражда следния въпрос: кое притеснява работещите в образо-

² Нуев, Йосиф. (2006). Ромите и процесът на десегрегация в образованието. София: с. 167

³ Нуев, Йосиф. (2006). Ромите и процесът на десегрегация в образованието. София: с. 167–168

⁴ Методика на маркетинговото проучване и оценка на взаимодействието между музеите-училището и младите потребители. – В: Калоян Харалампиев [онлайн]. Лична страница. [Прегледан 12.06.2017, 17:40]. Достъпно от: <https://historymuseum.org/web/attachments/Projects/42/305/5555368dc16c6.pdf>

⁵ Закон за закрила на детето. – В: *Lex.bg* [онлайн]. Българският правен портал. [Прегледан 10.09.2017, 10:00]. Достъпно от: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134925825>

вателната сфера там? Предвид предмета и обекта на изследването възникват и последващи въпроси: пловдивските ученици от ромския етнос посещават ли местните библиотеки? Учителите в пловдивските училища провеждат ли съвместни инициативи с обществените библиотеки? Тези ученици достатъчно грамотни ли са, за да прочетат и да отговорят на въпросите от анкетната карта? Ромските ученици в Пловдив посещават ли учебните часове изобщо, за да бъдат анкетирани?

Анкетираните ученици от област Пазарджик са от ОУ „Любен Каравелов”, гр. Пещера, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Пазарджик, СУ „Димитър Гачев”, гр. Пазарджик, ОУ „Георги Бенковски”, гр. Велинград, ОУ „Неофит Рилски”, гр. Велинград.

Резултатите, получени след обработката на ученическите анкети, дават следните резултати:

1. Учениците от ромски етнос асоциират понятието „библиотека” с „книги”, „много книги” и „голяма сграда с много книги”. Има и единични отговори като „много книги и любов”, „че идва лятото”, „Библия”, „не ми е интересно за книгите”.

2. Най-голям брой от отговорилите седмокласници не посещават библиотека, защото нямат нужда и защото библиотеката се намира далеч.

3. За последен път ромските ученици са били в библиотека през лятото и след 15 септември. Децата са отговорили, че им харесва в библиотеката и много им харесва библиотекарят/библиотекарката.

4. На въпроса „Каква библиотека посещават?” учениците са посочили основно „читалищна”. Останалите отговори показват, че ромските деца не различават видовете библиотеки. Не правят разлика между училищна, общинска, национална библиотека. Такива отговори са дали ученици, които не са излизали от квартала, а училището, в което учат, няма библиотека.

5. На въпроса „Кой ви е насочил да посещавате библиотека?” с преобладаващо са отговорили „Учител”. На следващия въпрос „Защо ходите в библиотека?”, масово са отговорили, за да си вземат книга за къщи.

6. Ромските ученици са посочили, че самостоятелната работа в библиотеката допълва знанията им по даден предмет. Общият брой отговорили ученици съвпада с общия брой ученици, посочили, че не посещават библиотека.

7. Седмокласниците отбелязват, че имат нужда от повече информация за това какво могат да правят в една обществена библиотека.

8. Преобладаващият брой от анкетираните възприемат посещенията си в библиотеката като удоволствие.

9. Любимо място на тези ученици в свободното време са природни местности и забележителности. Получени са и седем отговора за любимо място „библиотека”, два за „училище и библиотека”, и един за „училище”.

10. На въпроса „Каква трябва да бъде съвременната българска библиотека?” преобладават отговорите „по-голяма и с повече компютри”.

11. Анкетираните ученици от ромското малцинство са с християнско и мюсюлманско вероизповедание. На въпроса „Към коя етническа група принадлежиш?“ с най-много отговори са посочили „българин“

Обобщените резултати показват, че учениците от ромското малцинство са посетили читалищна и регионална библиотека до 4. клас поне 1 път, организирано от учителя. Отговорите, дадени от седмокласници, се базират на спомени от посещенията им в начален курс. Всички посочени отговори са относително точни. Ниската степен на грамотност на учениците в 6-ите и 7-ите класове доведоха до необходимостта учителите да им четат и разясняват въпросите, а оттам следват и насочваните от учителите отговори. В други случаи учениците се сещаха какво да напишат, но не знаеха как.

Анкетираните учители са от ОУ „Любен Каравелов“, гр. Пещера, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, гр. Пазарджик, ОУ „Стефан Захариев“, гр. Пазарджик, СУ „Димитър Гачев“, гр. Пазарджик, ОУ „Георги Бенковски“, гр. Велинград, ОУ „Неофит Рилски“, гр. Велинград.

Стандартизираните интервюта, проведени с учителите, целяха да получат по-подробни отговори на въпросите от анкетните карти. Учителите са единодушни, че с учениците и с техните родители се работи много трудно, поради високата степен на неграмотност. Липсващата връзка между учител–ученик–родител запълва поколението на бабите и дядовците, т.нар. „Живково поколение“, което е грамотно, може да чете и пише. Това поколение основно отглежда децата, чиито родители мигрират в страната и в чужбина.

Учителите отдават значение на социалния статус на учениците и връзката му с желанието за образование. Родителите с по-висок социален статус и мигриращи зад граница, т.нар. „различни родители“, са по-амбициозни за своите деца. Учениците с по-нисък социален статус възприемат училището като различното място от дома, в което могат да бъдат на топло, облечени, нахранени и забавлявани. За тях училището не рядко е и място за бягство от задълженията по домакинството и отглеждането на по-малките братя и сестри.

Библиотеката като институция, която може да предостави ресурси за неформално образование и развлечение в свободното време, все още е недостатъчно използвана от учителите. Целодневната форма на обучение, формалностите около извеждането на групи ученици от училището са изтъквани като най-честите причини за слабо или липсващо сътрудничество с библиотеките в ежедневието. Такова се включва по проектна дейност.

Основната задача на учителите, работещи с ромски ученици (билингви) е тяхното ограмотяване. То се извършва посредством четене и писане. Тук идва ролята на библиотеката като развлекателно място за стимулиране на четенето. Необходимо е насочване на учениците от учителите да посещават тази институция и посрещане на техните нужди в библиотеките, въпреки финансовите затруднения.

Анкетираните библиотекарите са от НЧ „Христо Ботев – 1897”, гр. Пазарджик, НЧ „Н.Й.Вапцаров – 1897”, гр. Пазарджик, НЧ „Пробуда – 1990”, гр. Пазарджик, НЧ „Димитър Пешев” в кв. Столипиново, гр. Пловдив, НЧ „Васил Левски – 1904”, гр. Велинград, НЧ „Отец Паисий – 1893”, гр. Велинград, ОНЧ „Св. Св. Кирил и Методий – 1905”, гр. Велинград, НЧ „Развитие – 1873”, гр. Пещера; от детски и методичен отдел на РБ „Никола Фурнаджиев”, гр. Пазарджик, и от детски и методичен отдел на РНБ „Иван Вазов”, гр. Пловдив.

Бяха анкетирани и 7 читалищни библиотекарите от села в Пазарджишка област, и 9 читалищни библиотекарите от села в Пловдивска област, участващи в обучение на библиотекарите за повишаване на професионалната квалификация, съответно към РБ „Никола Фурнаджиев”, гр. Пазарджик и РНБ „Иван Вазов”, гр. Пловдив.

Резултатите от интервюта, взети от библиотекарите, са разделени по вида на библиотеката. В регионалните библиотеки посещенията на ученици от ромското малцинство основно са планирани и групови. Самостоятелните посещения са единични случаи. Библиотекарите отчитат, че работното време и отдалечеността на библиотеките от ромските квартали и училища са възможна причина за това. В градските читалищни библиотеки все още съществуват предразсъдъци към ромското население. Децата от този етнос не са желани читатели. Причините са взети и невърнати книги. При днешните финансови неблагоприятни условия за функциониране на българската обществена библиотека всяка невърната книга от читател се превръща в проблем. Библиотекарите предпочитат да работят с тези деца като потребители на библиотечни услуги в читалня. Изключение правят читалищните библиотеки в близост до училища със 100% ромски ученици, или в самите ромски квартали. Там основните потребители са ромските деца до 5.–6. клас. Посещенията са всекидневни. Атмосферата е приятелска от двете страни. Създават се топли отношения. Децата биват стимулирани от библиотекарите с отношение и материална награда.

Инициативност от страна на библиотекарите да посещават сегрегираните училища, да рекламират дейността на библиотеката и да привличат нови читатели, няма. Доводите са, че тези ученици търсят предимно сцена за изява, а посетените читалища не могат да им я предоставят, поради рушащата се материална база и липса на средства за ремонт. Активността е от страна на децата, които по всяко свободно от училище време посещават библиотеката, за да рисуват и да разглеждат картинки.

При читалищата в селата няма сътрудничество с образователната институция, поради липса на такава в населеното място.

От всички проведени разговори се налага изводът, че библиотеките не са инициатори на привличане на нови читатели сред ромското малцинство. Съвместните дейности с училищата не са планирани, а спорадични.

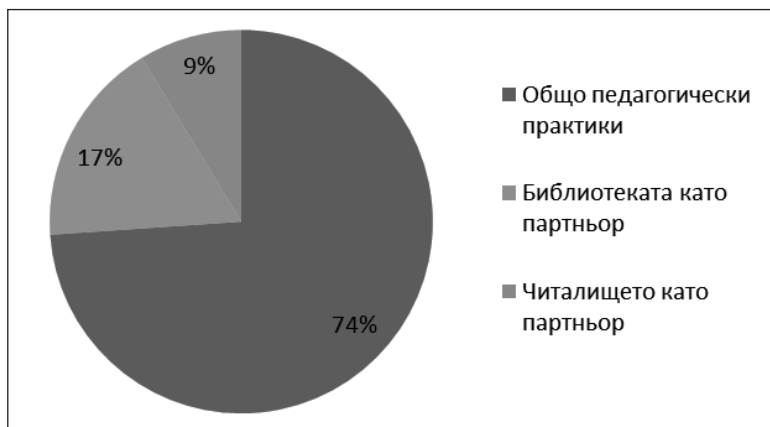
За целта на проекта бе посетена и триденвна Национална научно-практическа конференция „Добри педагогически практики в областта на образова-

телната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства” в гр. Велинград. Бяха представени 51 добри педагогически практики на извънкласни дейности, класирани в конкурс, обявен от МОН. Презентираните училища бяха от цялата страна, с изключение на областите Търговище, Враца, Видин, София-регион, региони, населявани също от голяма диаспора роми.⁶

Като естествен партньор на училището институцията библиотека присъстваше в 12 от тях, а читалището – в 6. Осем от дейностите са осъществени от селски и градски училища чрез проекти и сътрудничество, предимно с фондация „Амалипе”.

Сред 18-те педагогически практики, включили потенциала на читалищата и библиотеките, 3 са реализирани от предучилищни педагози в детски градини, а 15 от начални и основни учители.

В подкрепа на образователната интеграция на учениците от ромския етнос е необходимо сътрудничество между формалното и неформалното образование. Това е заложено и в интеграционните политики на ЕС.⁷ Извънкласните дейности, включващи свободното време на учениците и времето им за отдих и развлечение, могат да стимулират децата да посещават училище и да ги мотивират в учебния им процес.

Диаграма 1. Съвместни педагогически практики с библиотеки и читалища, представени на Националната научно-практическа конференция „Добри педагогически практики в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства”, Велинград, 2017 г.

⁶ Добри практики за образователна интеграция. – В: *Министерство на образованието и науката* [онлайн]. Стратегически документи. [Прегледан 01.12.2017, 11:00]. Достъпно от: <https://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=1733>

⁷ Рамка на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите за периода до 2020 г. – В: *Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси* [онлайн]. Единство в многообразието. © 2006. [Прегледан 12.06.2015, 16:00]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=36&id=1560>

Диаграма 2. Реализирани педагогически практики от детски градини и начални и основни училища от общия брой съвместни педагогически практики с библиотеки, представени на Националната научно-практическа конференция „Добри педагогически практики в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства”, Велинград, 2017 г.

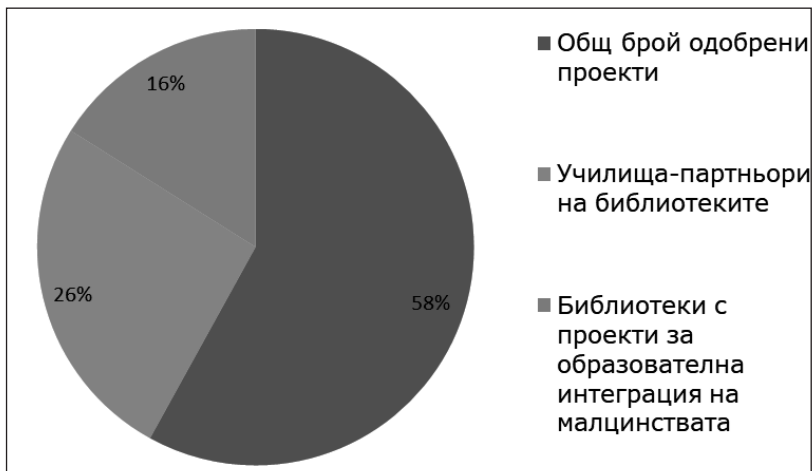
Обобщените резултати от споделените добри педагогически практики на Националната конференция във Велинград показват, че присъствието на институцията библиотека в извънкласното време на учениците не е достатъчно застъпено. Взаимодействието между двете институции: училища и библиотеки, все още е слабо развито. Множеството проекти са насочени към извънкласни дейности, провеждани в самото училище. Така например изграждането на филиал на смолянската РБ „Николай Вранчев” в ОУ „Юрий Гагарин” с цел компенсиране на далечните разстояния и финансовите разходи, е добра идея. Но по този начин се получава вторична сегрегация на учениците от ромския етнос. Те остават капсулирани в района квартал–училище–квартал.

В по-големите градове библиотеката все още остава невидима за учениците от ромското малцинство. Причините са от различен характер: финансови, превоз, читателска такса, отдалеченост на институциите, целодневните учебни занимания, краят на които съвпада с края на работното време на библиотеките, необходимостта от разрешението на родителите за извеждане на децата извън училище, вътрешноучилищният правилник, спазване на образователните наредби за тридневно предизвестие и т.н. Учителите се обръщат към читалищата основно с необходимостта за предоставяне на сцена за училищна изява.

В малките селища близостта между двете институции допринася за естественото сътрудничество между тях.

За целта на проекта бе посетен и Националният форум „Библиотеките днес” 2017 г., организиран от Фондация „Глобални библиотеки – България”. Представени бяха презентации на отличени библиотеки, участвали в конкурс за финансиране на малки проекти „Библиотеката – активен участник в обществения живот”. Общият брой одобрени проекти са 47, а партньори на библиотеките в тях са 21 училища. Участващите библиотеки в тематична област „Образователна интеграция на малцинствени групи” са 13 на брой.

Тук отново се налага изводът, че библиотеките, както и училищата, търсят проекти, за да развият съвместна дейност по проблема за образователната интеграция на малцинствените групи. Естественото партньорство, изградено с годините между двете институции, не се проявява в ежедневните дейности.

Диаграма 3. Училищата като партньори на библиотеките в конкурсната сесия „Библиотеката – активен участник в обществения живот” 2017 г., реализирана от Фондация „Глобални библиотеки – България”

„Образователната интеграция е пресечна точка на триадата семейна среда–училище–общество, и функция на единството формално–неформално образование” (доц. Лиляна Стракова, Национална научно-практическа конференция „Добри педагогически практики в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства”, гр. Велинград, 18.10–20.10., 2017 г.).

В стремежа си да бъдат справедливи и толерантни, учителите и библиотекарите възприемат и се отнасят към учениците от ромското малцинство като към всички останали. Не ги разграничават, не ги делят по различни признаци с цел да избегнат дискриминация. Оттук идва и проблемът с не добрата комуникация между институциите училище (формално) и библиотека (неформално) образование. „Учениците трябва да се делят на етноси, за да се взима

предвид културната им идентичност и да се знае как да се реагира в дадена ситуация. Това става само ако се признае културната идентичност на детето, неговата групова принадлежност. Учениците не трябва да се изравняват, а да се разграничават” (проф. Янка Тоцева, Национална научно-практическа конференция „Добри педагогически практики в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства”, гр. Велинград, 18.10.–20.10., 2017 г.).

За да развият потенциала на обществените библиотеки и да бъдат максимално полезни на децата от малцинствата, библиотекарите, наравно с учителите, трябва да развият и проявяват интеркултурна чувствителност, която включва признаване и приемане на различията.

Обществените библиотеки в България все още не са достатъчно видими за учениците от ромското малцинство и учителите, работещи с тях. Библиотекарите от своя страна не са достатъчно активни в дейностите, заложи в План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012–2020). С ресурсите, с които разполага обществената библиотека – за подкрепа на неформалното образование, за развлечение и за организиране на свободното време, тя се превръща в пресечна точка между дома и училището и съдържа възможности да подпомага и двете институции. Споделянето на работещи добри практики между библиотечната колегия ще бъде от полза за всички ангажирани в проблема за образователната интеграция на ромските ученици.

ЛИТЕРАТУРА

- План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012–2020). – В: Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси [онлайн]. Единство в многообразието. ©2006. [Прегледан 12.06.2015, 17:40]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>
- Рамка на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите за периода до 2020 г. – В: Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси [онлайн]. Единство в многообразието. © 2006. [Прегледан 12.06.2015, 16:00]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=36&id=1560>
- Нунев, Йосиф. (2006). Ромите и процесът на десегрегация в образованието. София.
- Методика на маркетинговото проучване и оценка на взаимодействието между музеите-училището и младите потребители. – В: Калоян Харалампиев [онлайн]. Лична страница. [Прегледан 12.06.2017, 17:40]. Достъпно от: <https://historymuseum.org/web/attachments/Projects/42/305/5555368dc16c6.pdf>

Закон за закрила на детето. – В: Lex.bg [онлайн]. Българският правен портал. [Прегледан 10.09.2017, 10:00]. Достъпно от: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134925825>

Добри практики за образователна интеграция. – В: Министерство на образованието и науката [онлайн]. Стратегически документи. [Прегледан 01.12.2017, 11:00]. Достъпно от: <https://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=1733>